

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ КОНСАЛТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ У СФЕРІ АПК ЯК ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОЇ СИСТЕМИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

А.О. Ярковий, кандидат економічних наук

Розглянуто комплексу проблем управління консалтинговою діяльністю у сфері АПК та виявлено основні чинники стримування розвитку дорадчих служб, як ключової ланки єдиної структурованої системи життєдіяльності сільських територіальних громад.

Консалтинг, дорадництво, дорадчі служби, інформаційно-консультаційне забезпечення, сільські громади, розвиток сільських територій, соціально-економічний розвиток.

У сучасних умовах розвитку аграрного сектору економіки важливого значення для селян набуває розвиток дорадчої діяльності, яка спрямована на задоволення потреб сільського населення та товаровиробників у підвищенні їх рівня знань та удосконаленні практичних навичок прибуткового господарювання, поліпшенні добробуту мешканців села і розвитку сільської місцевості [1]. Разом з тим, на селі існує ряд взаємопов'язаних проблем, які суттєво стримують розвиток належного консалтингово-дорадчого забезпечення на селі, а потреби селян в дешевих та якісних соціально спрямованих дорадчих послугах задовольняється не повністю. Не набула свого поширення і широка підтримка дорадчими службами розвитку становлення громадських організацій на селі та органів самоорганізації населення, досі не створена ефективна система управління сільськими територіями в умовах інформаційного суспільства, які б дали змогу об'єднати територіальні громади в єдину систему їх життєдіяльності.

Враховуючи вищенаведене, на сьогодні постає необхідність в більш широкому висвітленні комплексу проблем, які стосуються управління консалтинговою діяльністю у сфері АПК та сталого розвитку територій, що визначає високу актуальність даного наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти організації та розвитку на селі дорадчих служб досліджували такі відомі учені, як М.Ф. Кропивко, О.Д. Гудзинський, Л.І. Калачевська, М. Недвига О.М. Бордіна, О.В. Крисальний, Г. Жаворонкова, Т.П. Кальна-Дубінюк, І.Т. Кіщак, В.В. Клочан, І.М. Криворучко, М.І. Лобанов, І.П. Кудінова, М.Ф. Безкровний, П.М. Макаренко, М.Й. Малік, Р.М. Шмідт, Л.О. Мармуль, М.П. Сахацький, П.Т. Саблук, В.П. Ситник та ін.

Водночас, додаткової уваги потребує вивчення проблеми взаємодії дорадчих служб з органами місцевого самоврядування на селі, розробка ефективних систем управління розвитком консалтингової діяльності як основи єдиної системи життєзабезпечення громад, проблема інформаційного забезпечення селян сучасними комп'ютерними технологіями та

розширення інформаційної підтримки сільських жителів на основі впровадження електронних систем «зворотного зв'язку», а також питання розширення ролі дорадчих служб у сфері сприяння місцевій мобілізації сільських жителів, зокрема у сфері створення сільськогосподарських кооперативів та органів самоорганізації населення (ОСН). На сьогодні виникає потреба у комплексному підході до вивчення проблем розвитку дорадчої діяльності з точки зору спроможності дорадчих структур стати консолідуючим чинником у сфері забезпечення соціально-економічного розвитку громад в умовах ефективної та партнерської взаємодії з органами місцевого самоврядування, підприємцями, населенням.

Мета дослідження – виявлення основних проблем стримування розвитку дорадчих служб, як основної ланки як ключової ланки єдиної структурованої системи життєдіяльності сільських територіальних громад.

Виклад основного матеріалу. Дорадча діяльність є одним із найбільш важливих інструментів підтримки та розвитку аграрної сфери економіки країни, підвищення ефективності й прибутковості сільськогосподарського виробництва, підвищення рівня та якості життя на селі, зменшення соціальної напруги через організацію альтернативних видів діяльності та покращення зайнятості сільських жителів. Функціонування дорадчих служб допомагає у здійсненні соціально-економічних перетворень, що направлені на гармонійний розвиток сільських територій в цілому, в тому числі, здійснення просвітительських функцій серед сільських жителів, навчання товаровиробників та менеджерів сільськогосподарського виробництва, сприяння збільшенню ролі місцевого самоврядування (сільських громад) у розвитку сільських територій [2].

Основними чинниками, що, на наш погляд, стримують розвиток дорадчої діяльності на селі та обумовлюють створення централізованої системи інформаційно-консалтингового управління розвитком сільських територій, є такі.

1. *Основна причина – це безсистемність надання дорадчих послуг на селі.* На сьогодні існує проблема забезпечення ефективної діяльності сільськогосподарських дорадчих служб, які утворені як юридичні особи і функціонують у різній організаційно-правовій формі та мають різні форми власності, або є структурними підрозділами аграрних навчальних закладів і науково-дослідних установ. Безсистемність надання дорадчих послуг не відповідає соціально-економічним потребам суспільства, рівню розвитку сільськогосподарського виробництва та продовольчої безпеки держави. Фактично наразі існує недостатнє законодавче забезпечення діяльності дорадчих служб та невизначеність їх юридичного статусу, а Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» не реалізується належним чином. В багатьох сільських регіонах фактично відсутні ефективні системи донесення інформації до сільськогосподарських товаровиробників, особливо до дрібних та середніх.

Власники домогосподарств фактично не мають відповідних знань і навичок роботи в ринкових умовах, не володіють сучасними технологіями у сферах передових технологій рослинництва та тваринництва, с.-г коо-

перації, набуття досвіду з агроменеджменту, маркетингу, бухгалтерського обліку та оподаткування, інформаційних технологій, з питань застосування чинного законодавства тощо, тоді як дорадники орієнтуються, здебільшого, на крупнотоварних виробників. Також селянам бракує інформації про можливості дорадчих служб. Як наслідок – на даний час дорадчими послугами фактично забезпечується не більше 15–20% сільського населення та сільгоспвиробників (за деякими оптимістичними оцінками ця цифра сягає 29,4% [3]), а робота дорадчих служб зводиться лише переважно до діяльності окремих інформаційно-консультаційних центрів.

Зазначені проблеми передусім виникли внаслідок незавершеності формування мережі сільськогосподарських дорадчих служб на обласному і районному рівні з представництвами у сільських/селищних радах, неврегульованості доступу селян до інформації, а також унаслідок недостатності фінансування дорадчої діяльності. Структура ринку дорадництва ще не сформована, дорадчі служби мають лише місцеве, «точкове» значення, їх мережа не розгалужена. Так, за деякими даними, дорадчі служби у 24% адміністративних областей України зосереджені виключно в обласних містах і не мають своїх представництв навіть на районному рівні [4]. Попит на дорадчі послуги задовольняється не повністю.

Серед інших основних причин неналежної роботи дорадчих служб слід виокремити також:

- незадовільну організацію щодо проведення конкурсів на місцевому рівні;
- мінімальну практику укладення договорів та несвоєчасність розрахунків з дорадчими службами за надані соціально спрямовані дорадчі послуги;
- низьку платоспроможність селян – користувачів дорадчих послуг, відсутність коштів для впровадження передових технологій та рекомендацій дорадчих служб у практику;
- недосконалість госпрозрахункових відносин при наданні дорадчих послуг;
- у ряді випадків – небажання селян співпрацювати з дорадниками, своєрідний менталітет;
- «неприйняття» інформаційно-консультаційних служб органами влади та місцевого самоврядування.

Що стосується такого важливого аспекту, як фінансування дорадчої діяльності на селі, то останнє здійснювалося відповідно до Державної цільової програми сільськогосподарської дорадчої діяльності на період до 2009 року [5] та Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року [6]. Так, згідно з першою редакцією Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, на фінансування дорадчої діяльності було заплановано на період 2008–2015 рр. всього 96,3 млн грн., в тому числі, в 2011–2015 рр. – 63,3 млн грн. Фінансування дорадчої діяльності також було закладено в «Концепцію формування державної системи сільськогосподарського дорадництва в Україні» (на період до 2015 рр.), де, зокрема, було зазначено, що фінан-

сування державної системи сільськогосподарського дорадництва здійснюватиметься за рахунок грантів, міжнародної технічної допомоги, коштів міжнародних програм та проектів, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб, інших джерел, не заборонених законом [7]. Однак на ділі фінансування дорадчих служб, як з боку держави, так і з інших джерел є вкрай обмеженим. Реальна потреба в фінансуванні дорадчих служб в десятки разів перевищують бюджетні цифри. Так, за оцінками деяких вчених, на створення нормальної фінансової бази державної системи дорадчих служб необхідно не менше 709,6 млн грн на період 2012–2015 рр.[8].

2. Слабкий розвиток структур самоорганізації населення на селі, відсутність впливу жителів громади на прийняття управлінських рішень. На місцевому рівні в сільській місцевості, фактично відсутній конструктивний діалог влади з громадянами, немає ефективних систем донесення інформації та реагування на неї, а існуюча система інформаційного представництва держструктур не повністю відповідає потребам суспільства. Сільські територіальні громади здебільшого не інформовані про аграрну та соціальну політику держави та механізми її реалізації і не мають важелів впливу на прийняття управлінських рішень. Більше того, сучасна система місцевого самоврядування вже не відповідає вимогам та потребам українського суспільства.

Починаючи з 1991 р. кількість сіл в Україні скоротилась на 395 одиниць, селищ міського типу – на 40 од., тоді як кількість сільських рад зросла на 1067 од. Як стверджують деякі дослідники, на сьогодні більш ніж 8 тис. українських сільських населених пунктів втратили можливість самовідтворення населення. Якщо у 2001–2010 роках в Україні щорічно з обліку знімалося по 20 населених пунктів, то нині ця цифра досягла вже 30 [9]. Чисельність населення більш ніж 50% із 12 тисяч існуючих територіальних громад не перевищує 3 тис. чол., них 4809 громад мають менше 1 тис. жителів, а 1129 територіальних громад (переважно сільських) – менше 500 жителів. Дотаційність місцевих сільських (селищних) бюджетів становить понад 80–90% [10]. У більшості з них не утворено виконавчих органів місцевих рад, як це передбачено чинним законодавством. У таких територіальних громадах немає навіть бюджетних установ, комунальних підприємств тощо, а місцева рада такої територіальної громади фактично не може реалізовувати надані їй законом повноваження.

Таким чином, на сьогодні в сільських та районних громадах фактично відсутня самозгуртованість сільських жителів як інституційна спроможність впливати на соціально-економічний розвиток, в тому числі, відсутній ефективний механізм формування єдиної об'єднаної системи планування та управління громадськими утвореннями в соціально-економічній сфері адміністративно-територіальних одиниць. Громади не згуртовані належним чином для спільного господарювання та вирішення місцевих соціальних питань сталого розвитку громади та формування «влади знизу» - на основі соціальної мобілізації громадян. Не набуло широкого поширення створення сільських/селищних, районних громадських організацій та об'єднань громадян для спільного захисту власних інтересів. Інституційна

спроможність сільських мешканців впливати на соціально-економічний розвиток територій, на отримання своєчасних та якісних адміністративних та інформаційних послуг зведена до мінімуму. Це в значній мірі обмежує конструктивну взаємодію місцевих громад з дорадчими службами, які віддають перевагу більш платоспроможним крупнотоварним товаровиробникам, окремим клієнтам, або ж просто не мають змоги чи бажання відкривати свої філіали на місцевому рівні.

Слід зауважити, що, у свою чергу, розвитку структур самоорганізації населення на селі перешкоджають: слабка активність самих селян – громадянська ініціатива є, переважно, прерогативою певного кола осіб; існування організаційних, матеріально-фінансових та й психологічних бар'єрів між виконавчими органами місцевого самоврядування та структурами самоорганізації населення; слабкість ресурсів органів самоорганізації населення. Існує нагальна необхідність включення органів самоорганізації населення до форм безпосередньої демократії, а також належне «вбудовування» органів самоорганізації у систему державної влади і місцевого самоврядування. Сприяти цьому процесу, в тому числі, мають аграрні дорадчі служби.

3. Відсутність нормальних систем інформаційного забезпечення мешканців сільських громад, доволі низький рівень комунікаційної мережі на селі. Як наслідок – у сільськогосподарських товаровиробників та селян майже відсутня інформація про можливості дорадчих служб у сфері передових технологій та знань. Дійсно, ряд інформаційно-технічних та економічних причин обмежують впровадження інформаційних технологій на селі: недовіра до влади; неврегульованість та обмеженість доступу до Інтернету у мешканців сіл та невміння користуватись ним (на даний час Інтернет ресурсами на селі реально користується не більше, ніж 10% сільського населення [11]).

Згідно з останніми дослідженнями, на початок 2013 р. у селах інтернетом користувалося лише 16,4% жителів [12]); звичка до особистих звернень до представників влади (особливо у старшого покоління); відсутність відповідного нормативно-правового забезпечення; відсутність централізованої об'єднаної багаторівневої системи надання інформаційних послуг населенню, в рамках якої була б чітко відпрацьована інформаційна взаємодія між усіма рівнями інформаційного представництва та ін. На жаль, наразі близько 84% користувачів мережі Інтернет проживають у містах [13]. Фактично, на селі немає нормальної системи зв'язку, – в Україні до сих пір існує чимало сіл, де навіть відсутній телефонний зв'язок.

Разом з тим, Інтернет-ресурси місцевих органів влади (обласні, районні державні адміністрації) не виконують своїх функцій щодо ефективного та своєчасного реагування на електронні запити простих громадян. Існуючі моделі «електронного уряду» – інформаційного представництва держави – на рівні області чи району розвинені недостатньо та фактично містять, як правило, тільки інформаційну частину при мінімумі зворотного зв'язку та носять здебільшого показовий характер; часто відсутні навіть прості інформаційні сторінки місцевих Рад. При цьому жоден із сайтів,

навіть на рівні адміністративного району, не забезпечує нормальну реалізацію електронних послуг для населення, не кажучи вже про громадський контроль за діями влади.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, на сьогодні на селі фактично відсутній конструктивний діалог влади з громадянами, сільські територіальні громади часто не інформовані про особливості та механізми реалізації державної аграрної чи соціальної політики, не мають реальних важелів впливу на прийняття навіть місцевих управлінських рішень і, таким чином, не згуртовані для ефективного вирішення місцевих економічних чи соціальних завдань. Безліч проблем стоїть і перед дорадчими службами, основними яких є недостатнє фінансування та безсистемність надання послуг. Виходом із цієї ситуації має стати розробка та організація єдиної централізованої системи кооперативної, виробничо-господарської та обслуговуючої діяльності сільських територій на основі партнерської взаємодії дорадчих служб, влади, населення та бізнесу.

Список літератури

1. Шмідт Р. Сільськогосподарське дорадництво в Україні: процес становлення і перспективи розвитку / Р. Шмідт // Посібник для сільськогосподарських дорадників. – Старе поле, 2005. – С. 11– 42. (С. 6).
2. Кропивко М.Ф. Концептуальний підхід до розвитку мережі сільськогосподарських дорадчих служб / М.Ф. Кропивко // Збірник статей міжнародної школи-семінару «Теорія і практика інноваційно-консультаційної діяльності». – К., 2010. – С. 15–20.
3. Кудінова І.П. Розвиток дорадчої діяльності в сільському господарстві України. [Електронний ресурс] / І.П. Кудінова. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvnau_eamb/2011_168_3/11kip.pdf
4. Кудінова І.П. Розвиток дорадчої діяльності в сільському господарстві України. [Електронний ресурс] / І.П. Кудінова. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvnau_eamb/2011_168_3/11kip.pdf
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2007 № 927 (Офіційний вісник України, 2007 р., № 52, ст. 2125).
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.09.2007 № 1158 (Офіційний вісник України, 2007 р., № 73, ст. 2715), із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ №1390 (1390-2011-п) від 28.12.2011.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2011 № 1019. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1098-2011-p>
8. Кропивко М.Ф. Шляхи розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні [Електронний ресурс] / М.Ф. Кропивко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvnau_eamb/2011_168_3/11kmf.pdf
9. Петренко П. Новий проект Каськіва. [Електронний ресурс] / П. Петренко. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/columns/2013/01/14/356136/>)
10. Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://civil-rada.in.ua/?p=477>
11. Бойко Н. Цифрові технології в житті мешканців невеликого міста. [Електронний ресурс] / Н. Бойко. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/dspace/bitstream/handle/123456789/28850/37-Boyko.pdf?sequence=1>)

12. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dt.ua/TECHNOLOGIES/ukrayintsi_v_interneti_v_osnovnomu_spilkuyutsya_u_s_otsmerezah,_chitayut_novini_i_zavantazhuyut_film.html

13. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.epravda.com.ua/news/2012/04/20/321870/>

Рассмотрен комплекс проблем управления консалтинговой деятельностью в сфере АПК и выявлены основные факторы сдерживания развития совещательных служб как ключевого звена единой структурированной системы жизнедеятельности сельских территориальных общин.

Консалтинг, консультационная деятельность, консультационные службы, информационно-консультационное обеспечение, сельские общины, развитие сельских территорий, социально-экономическое развитие.

Analysis of the complex problems of management consulting activities in the field of agriculture and identify the main factors deter development of advisory services as a key link single structured system of life in rural communities.

Consulting, consulting activity, consulting services, information and consulting providing, rural communities, development of rural territories, social and economic development.